

ІННОВАЦІЙНЕ НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИПУСКНИКА ПТНЗ

Постановка проблеми. Сучасна освіта у всьому світі відчуває значні зміни, що стосуються не тільки змін у питаннях змісту навчальних матеріалів, а й технологій та форм їх передачі. Передача знань – важливий процес, від якого залежить якість засвоєння знань, і, що важливо, успіх формування необхідних життєвих навичок. Освітня сфера, віддзеркалюючи ті процеси, що відбуваються в суспільстві, перебуває під впливом трансформації та глобалізації. Адже на ринку праці, в суспільстві для людини важливим є не тільки володіння необхідним обсягом знань, а й уміння швидко та мобільно реагувати на зміни, ефективно спілкуватися й орієнтуватися в інформаційному просторі, мати здатність постійно навчатись та відповідати потребам громадянського суспільства. Однією з важливих тенденцій сьогодні є надання освіти на засадах компетентнісного підходу.

Аналіз літератури. Проблеми аналізу та впровадження компетентнісного підходу у професійній освіті знаходяться в колі наукового інтересу сучасних вітчизняних педагогів, вчених та практиків серед яких Г. Єльнікова, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, Л. Петренко, О. Пошетун, В. Радкевич, О. Савченко, Л. Суценцева, В. Ягупов та ін. Значні дослідження були здійснені завдяки співпраці МОНУ, НАПН та міжнародних організацій при створенні серії публікацій з освітньої політики, де також були висвітлені основні засади компетентнісного підходу.

Компетентність визначається дослідниками як інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції. Компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії. Професійна компетентність характеризується такими елементами діяльності: аналіз результатів праці і технологічних процесів; аналіз професійних ситуацій і проблем; аналіз технічної документації завдань діяльності; організація праці; дотримання технічних та технологічних вимог виробництва; координація видів професійної діяльності; створення професійно-значущої інформації стосовно об'єкта діяльності; прогнозування типових і нетипових виробничих ситуацій; забезпечення безпечних умов праці; оволодіння додатковими кваліфікаціями і професіями; забезпечення високого рівня культури праці; дотримання правил експлуатації галузевого устаткування; відсутність браку продукції; своєчасне усунення технічних і технологічних порушень; дотримання рекомендацій, норм і вимог щодо фізіологічних, економічних, екологічних і ергономічних чинників. Критерієм професійної компетентності особистості є суспільне значення результатів праці фахівця, його авторитет у конкретній галузі діяльності. Від професійної компетентності випускника професійно-технічного навчального закладу прямо залежить його конкурентоспроможність на ринку праці. Тому важливо, наскільки цьому результату сприяє навчальне середовище.

Мета даної статті – розглянути процес створення в професійному закладі інноваційного навчального середовища шляхом відбору та інтеграції педагогічних технологій, що ґрунтуються на діяльнісних формах навчання, інтерактивній взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Застосування сучасних педагогічних технологій створює умови для досягнення спроектованого результату шляхом оптимального підбору та розподілу ресурсів, розширює можливості вирішення такого складного педагогічного завдання, як формування професійної компетентності соціально активного випускника, конкурентного на ринку праці. Адже саме освітні технології, інтерактивні методи навчання, нестандартні форми педагогічної діяльності, які дозволяють учневі організувати свою навчальну працю в умовах, наближених до реальних, дають очікуваний ефект.

Від працівників професійної освіти насамперед залежить чи отримають учні необхідні знання та навички, чи зможуть їх творчо використовувати, чи стануть вони професійно грамотними, конкурентоспроможними робітниками. Тому викладачі спецдисциплін та майстри виробничого навчання працюють над освоєнням нових педагогічних технологій і застосовують їх у своїй педагогічній діяльності.

Дослідниця Л. Комісарова відстоює думку, що в першу чергу у професійно-технічній освіті треба відійти від стереотипів. А для цього необхідно формувати технологічну культуру майстрів виробничого навчання. Адже висококваліфікованого робітника може підготувати лише досвідчений майстер. Мова йде не тільки про те, щоб майстер виробничого навчання вмів методично грамотно викладати, а також був професіоналом високого рівня. Майстерність визначається вміннями систематизувати, пла-

увати професійну педагогічну діяльність, визначати для себе, якою повинна бути послідовність педагогічних дій [1, с. 30].

Значну увагу впровадженню інновацій у навчальний процес ПТНЗ приділяє у своїх дослідженнях В. Радкевич. Як зазначає дослідниця, поряд з високим рівнем дидактичної компетентності для педагогів професійної школи не менш важливою є наявність педагогічної майстерності, що ґрунтується на володінні педагогічними технологіями і педагогічною технікою спрямування теоретичних знань у професійно-практичну сферу діяльності. Отже майстер виробничого навчання повинен володіти й розвивати в собі такі професійно значущі якості, як системне мислення, здатність до рефлексії, технологічну культуру, готовність до професійно-особистісного зростання, самоорганізації та самореалізації, особистісна, соціальна та спеціальна компетентності та ін. [2]. Тільки такий майстер, такий викладач здатні підготувати конкурентоспроможного робітника, фахівця.

Науковці розглядають конкурентоспроможність працівника як показник якості професійної підготовки, можливості реалізації професійних та особистісних якостей працівника в реальних умовах праці. Власне кажучи, це здатність діяти в умовах ринкових відносин й отримувати при цьому прибуток, достатній для науково-технічного вдосконалення виробництва, стимулювання працівників й підтримки виробництва продукції на відповідному рівні. Конкурентоспроможність працівника – це відповідність рівня його професійної підготовки вимогам ринку праці щодо здійснення певного виду діяльності. Конкурентоспроможність працівників є визначальним чинником конкурентоспроможності продукції, її якісних і вартісних характеристик, що забезпечують максимальне задоволення конкретної потреби споживача.

Професійно значущими якостями конкурентоспроможної особистості є мислення (способи здійснення мисленнєвих операцій і уміння ними користуватися в різних типових і нетипових ситуаціях); емоційно-вольові виявлення (емоції, відчуття, воля щодо здійснення певного виду діяльності); способи діяльності і поведінки (уміння, навички, прийоми, стиль поведінки в житті, оптимальні для реалізації особистісних і сучасних соціально-економічних цілей); цінності й ціннісні орієнтації, прийнятні, домінуючі у певній галузі діяльності; знання (факти, закономірності, закони, що забезпечують оптимальне розв'язання професійних завдань); досвід розв'язання професійних проблем – вітчизняний, зарубіжний.

Саме ці фактори й показники мають враховуватися при організації професійної підготовки. Світ інновацій не може обминути навчальний заклад. Інноваційні підходи реально стають запорукою компетентності та конкурентоспроможності випускника ПТНЗ. Так званий компетентнісний підхід розглядається багатьма системами освіти як новий, такий, що впливає не тільки на саму структуру знань, а й на якість освіти в цілому. У цьому контексті відомий сучасний філософ Алвін Тоффлер, аналізуючи феномен трансформації сучасних суспільств, стверджує: «Світ, який швидко утворюється від зіткнення нових цінностей і технологій, нових геополітичних відносин, нових стилів життя й засобів сполучення, вимагає абсолютно нових ідей і аналогій, класифікацій і концепцій» [3]. Модернізація змісту освіти стосується перш за все оновлення змісту – розробки нових стандартів, оновлення навчальних програм тощо [4]. З іншого боку, вважається, що компетентнісний підхід в освіті – це спроба привести у відповідність освіту і потреби ринку праці. Він не є чимось новим, штучно створеним, а гармонійно поєднує традиційний підхід викладання, головним завданням якого було формування стійких знань, умінь та навичок, і особистісно-орієнтовану форму навчання, метою якої є створення умов для розвитку та самореалізації кожного учня.

Сьогодні наголошується на необхідності випереджаючого розвитку професійної освіти з метою підготовки кваліфікованих фахівців конкурентоздатних на ринку праці, таких, що вільно володіють своєю професією й орієнтуються в суміжних областях діяльності, готові до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності. Реалізація цієї мети припускає перш за все підвищення якості освіти. Вирішення цієї проблеми багатопланове, оскільки якість освіти визначається сукупністю показників, що характеризують різні аспекти навчальної діяльності: зміст освіти, технології навчання, матеріально-технічне забезпечення, кадровий потенціал тощо. Тобто, особливої актуальності набуває проблема створення умов, які дозволять забезпечити якісні зміни в навчальному процесі професійно-технічних закладів, що сприятимуть формуванню професійно-соціальної компетентності випускника. Будучи ширшим ніж кваліфікація поняттям, компетентність, породжена ринком праці, відображає вищий рівень вимог до робітника, ніж це необхідно для виконання конкретної роботи.

В. Радкевич переконана, що для ПТНЗ стає необхідною зміна пріоритетів у навчальному процесі, тобто перехід від навчання предметно-орієнтованого (основна мета якого – передача змісту даної предметної галузі) до навчання, спрямованого на розвиток учня, на формування його мотиваційної сфери, незалежного стилю мислення і загальнонавчальних умінь. Це стосується не тільки викладання, а й системи оцінювання, яка поряд із загальнопізнавальними, загальнонавчальними і предметними знання-

ми має включати і способи діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, людей і власне до себе [3].

Інноваційні процеси в професійно-технічній освіті зумовлюють підвищення рівня дидактичної компетентності викладачів і майстрів виробничого навчання, технологізації навчального процесу. О. Щербак, досліджуючи умови технологізації особистісно-орієнтованого освітнього процесу, робить висновок, що технологізація передбачає спеціальне конструювання навчального тексту дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій до його використання, типів навчального діалогу, форм контролю за особистісним розвитком учня в ході навчально-пізнавальної діяльності. Тільки при реалізації принципу суб'єктності освіти можна говорити про особистісно-орієнтовані технології [5].

Специфічним особливостям впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес ПТНЗ приділяє увагу В. Паржницький. Дослідник пропонує класифікувати педагогічні технології за трьома напрямками:

- мотиваційні (забезпечення оптимального педагогічного спілкування; індивідуальний підхід до учнів, підвищення оцінки особистості; переконання, орієнтація на особисті приклади; формування професійного інтересу, забезпечення зацікавленості; орієнтація на практичну сутність навчального матеріалу; орієнтація на конкретну професійну діяльність);
- діяльнісні (репродуктивні – алгоритмічні дії або дії за чітко описаними правилами, інструкціями у відомих умовах; проблемно-розвиваючі – навчання вмінню самостійно приймати рішення, виконувати завдання, які вимагають перенесення відомих знань і способів діяльності в новій ситуації та спрямовані на розвиток професійного мислення; евристичні – організація діяльності продуктивного характеру, застосування системи методів проблемно-мотиваційного навчання, завдань, спрямованих на пошук нових способів діяльності, самостійного вирішення завдань, виявлення творчості);
- управлінські (встановлення вихідного стану процесу, який підлягає керуванню: виявлення актуальних для вивчення даної теми знань, умінь, досвіду учнів, їхніх індивідуально-психологічних особливостей; визначення програми дій: вибір педагогічних технологій засвоєння; отримання інформації про засвоєння: контроль знань та умінь учнів; опрацювання інформації про засвоєння з метою визначення оцінки; відпрацювання коригуючих впливів і прийняття рішень про доповнення до програми дій для кращого засвоєння навчального матеріалу [6, с. 63–65].

Коллективний досвід Вищого професійного училища № 25 підтверджує висновки науковців про те, що інноваційна діяльність має здійснюватися на широкій науковій основі, зокрема з урахуванням провідних теоретичних положень, обґрунтованих вченими з проблем теорії і методики професійної освіти, педагогічного досвіду, що відображає нове мислення викладачів і майстрів виробничого навчання. Це потребує від педагогів ПТНЗ готовності до діяльності дослідницького характеру, зокрема вміння здійснювати аналіз виробничого або педагогічного процесу, виявляти причини, що призвели до негативних наслідків, визначати педагогічні умови, котрі забезпечують результативність процесу навчання, критерії оновлення змісту професійної освіти, проектувати педагогічні технології, моделювати навчально-виробничий процес тощо.

Одним із напрямів дослідницької діяльності викладачів і майстрів виробничого навчання є розробка та експериментальна перевірка педагогічних технологій, запропонованих навчально-методичних комплексів. Основним напрямом удосконалення навчально-виховного процесу в ПТНЗ став пошук нових методик, технологій. Надається перевага особистісно-орієнтованим, розвивальним, активним та інтерактивним методам і формам організації навчального процесу, при яких навчальний процес відбувається на основі постійної активної взаємодії учнів та педагогів.

Наш досвід свідчить, що найбільш цікавими та результативними для системи ПТО є такі педагогічні технології, як кооперативне і проектне навчання, результатами якого є позитивна взаємозалежність, набуття соціальних навичок. Залежно від обсягу навчального матеріалу, важливості його засвоєння, відпрацювання навичок педагоги активно застосовують такі методи навчання, як командні ігри, тести, тренінги, групові дослідження. Великої уваги заслуговують ділові ігри, які дають учням змогу якнайкраще проявити свій професіоналізм, компетентність, уміння застосовувати здобуті знання. А переваги групового дослідження полягають у тому, що в навчанні учнів складається ситуація, яка може трапитися в житті, між теорією і практикою встановлюється тісний зв'язок – учні вчаться використовувати здобуті знання у професійній сфері (вибір різних методів вирішення тієї чи іншої проблеми, послідовне моделювання ситуацій, що вимагають від учнів пошукових зусиль, спрямованих на пошук оптимальних шляхів розробки проектів та їх впровадження тощо), виявляють самостійність у роботі, розвивають творчу та пізнавальну активність, логічно мислять. Найпростішою ланкою, з яких складається особистісно-орієнтована технологія, є особистісно-орієнтована педагогічна ситуація, опинившись у якій учень повинен пристосувати її до своїх інтересів, побудувати образ чи модель свого життя, вибрати творчий момент, дати критичну оцінку.

Групова форма навчальної діяльності виникла як альтернатива існуючим традиційним формам навчання. Вміле поєднання індивідуальної та групової організації навчальної діяльності допомагає успішному навчанню учнів, їх активність і самодіяльність підвищують ефективність уроку. При індивідуальній роботі кожен учень працює самостійно, темп його роботи визначається ступенем цілеспрямованості, розвитку інтересів, нахилів. Темп роботи залежить також від навчальних можливостей, підготовленості учнів.

Досить ефективною для системи ПТО виявилась система розвивального навчання, в основі якого лежить уявлення про розвиток учня як суб'єкта особистої діяльності. При цьому слід враховувати те, що не кожна зміна в учневі є зміною в його розвитку. Потрібно звертати увагу на інтелектуальні зміни, психічні новоутворення, а не тільки на розвиток умінь та навичок. Інформаційно-розвивальні технології передбачають виклад педагогом теоретичних відомостей під час проведення уроку; організацію самостійної роботи учнів з вивчення нових знань з теоретичних джерел, інструкцій, комп'ютерних засобів навчання, розвивальні – спрямовані на професійний розвиток майбутнього фахівця, здатного творчо працювати, самостійно визначати способи та засоби вирішення проблемних виробничих ситуацій тощо. До цих технологій належать проблемне навчання, проблемні лекції, семінари, навчальні дискусії, лабораторно-практичні роботи з елементами дослідництва, діяльності, гри.

В основі педагогічної технології «Створення ситуації успіху» лежить особистісно-орієнтований підхід до процесу навчання та виховання. Ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи, виконавця явища. Така технологія ефективна в будь-якій освітній системі.

Діяльнісні технології особливо доцільні у професійній підготовці, оскільки спрямовані на підготовку професіонала, здатного кваліфіковано розв'язувати виробничі завдання. Ці технології передбачають здійснення аналізу виробничих ситуацій, розв'язання ситуативних виробничих завдань, ділові ігри, моделювання професійної діяльності в навчальному процесі, організацію професійно спрямованої дослідницько-пошукової роботи тощо. Серед педагогічних технологій навчально-виховного процесу найбільшу зацікавленість викликала сугестивна технологія, яка є ще мало поширеною, в основі якої лежить керування психічним станом учня. Педагоги активно застосовують популярні на сьогодні тренінгові технології, які впливають із сугестивної.

На базі Хмельницького ВПУ № 25 успішно застосовується німецька дуальна система навчання, пристосована до умов України. Сьогодні особливо інтенсивно реформується підготовка фахівців для сфери підприємництва та бізнесу. Тому була впроваджена така інноваційна технологія навчання, така організаційно-педагогічна форма практичного навчання, як навчально-тренувальна фірма. Навчання в навчально-тренувальній фірмі за цією технологією спрямоване на оволодіння знаннями та навичками не взагалі, а на виконання (тренування) конкретного виду діяльності, що дає змогу краще та швидше адаптуватися в ринкових умовах. Ця технологія, як ніяка інша, базується на основному дидактичному принципі професійного навчання – принципі зв'язку з реальним виробництвом.

Отже, якісні зміни в підготовці кваліфікованих робітників зумовлюють необхідність інноваційного розвитку освітнього процесу ПТНЗ, основним принципом якого є принцип системності, що передбачає врахування розмірності всього комплексу змін освітнього процесу.

Головними складовими процесу формування професійної компетентності фахівців є навчальне середовище закладу професійної освіти, організація освітнього процесу, відбір і структурування змісту освіти, засоби організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовані на кінцевий результат. А організація теоретичного і виробничого навчання на основі принципу предметної діяльності є дидактичною основою, що забезпечує формування професійної компетентності майбутнього робітника, важливих якостей особистості спеціаліста.

Ми дійшли також висновку, що інноваційний педагогічний досвід є досвідом колективним. Тому кожен професійно-технічний навчальний заклад має стати певною моделлю такого досвіду зі своєю ефективною саме для даного закладу структурою, зі своєю стратегією та перспективою.

Література

1. Комісарова Л. Формування технологічної культури майстрів виробничого навчання / Л. Комісарова // Професійно-технічна освіта. – 2006. – № 1. – С. 30–32.
2. Радкевич В. Дослідницькі засади діяльності педагога професійної школи / В. Радкевич // Професійно-технічна освіта. – 2006. – № 4. – С. 5–7.
3. Радкевич В. О. Професійна компетентність – складова професійної культури / В. О. Радкевич // Педагогічні та психологічні науки в Україні : збірник наукових праць в 5 т. – К. : Педагогічна думка, 2012. – Т. 4. Професійна освіта і освіта дорослих. – С. 63–74.
4. Загіка О. О. Оновлення змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників в сучасних умовах / О. О. Загіка // Професійно-технічна освіта. – 2012. – № 4(57). – С. 25–29.

5. Щербак О. Сучасні підходи до модернізації професійної освіти і навчання / О. Щербак // Професійно-технічна освіта. – 2007. – № 1. – С. 12–14.
6. Паржницький В. В. Інноваційні педагогічні технології та шляхи впровадження їх у навчальний процес ПТНЗ / В. В. Паржницький // Професійно-технічна освіта: інноваційний досвід, перспективи : наук.-метод. зб. – К., 2005. – Вип. 1. – С. 63–70.

Загіка О. О. Інноваційне навчальне середовище – запорука професійної компетентності та конкурентоспроможності випускника ПТНЗ

Резюме. Інноваційне навчальне середовище – запорука професійної компетентності та конкурентоспроможності випускника ПТНЗ.

Увага в даній статті приділена створенню в закладі професійної освіти інноваційного навчального середовища, яке дозволить забезпечити умови для ефективного формування професійної компетентності майбутніх фахівців, організувати навчальну діяльність учнів в умовах, наближених до реального виробництва.

Ключові слова: професійна компетентність, професійна підготовка, інноваційне навчальне середовище, педагогічні технології.

Загіка О. О. Инновационная учебная среда – залог профессиональной компетентности и конкурентоспособности выпускника ПТУ

Резюме. Инновационная среда обучения – основа профессиональной компетентности и конкурентоспособности выпускника профессионально-технического учебного заведения.

Внимание автора этой статьи сосредоточено на проблеме создания в профессиональном учебном заведении инновационной среды обучения, которая позволит обеспечить условия для эффективного формирования у будущих специалистов профессиональной компетентности, организовать учебную деятельность учащихся в условиях, приближенных к реальному производству.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, инновационная среда обучения, педагогические технологии.

Zagika O. O. Innovative learning environment as a formula of professional competence and competitiveness of a vocational school graduate

Summary. Innovative learning environment is the key of professional competence and competitiveness of professional technical educational institution graduates.

In the given article the attention is paid to the establishment of innovative learning environment in the vocational education institutions, which will allow providing the conditions for the effective formation of professional competence of future specialists, organizing the training of students in conditions close to real production process.

Key words: professional competence, training, innovative learning environment, educational technology.

УДК 377

Михнюк М. І.

ПЕДАГОГІЧНА САМООСВІТА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми. В умовах інформаційного суспільства неможливо здійснити підготовку фахівців у вищих навчальних закладах на будь-який значний строк. Враховуючи постійні динамічні зміни як в освітній, так і у виробничій галузях, виокремлюється нагальна проблема навчити їх самостійно працювати над собою, здійснювати вибір, вдосконалювати, розвивати ті знання та навички, які необхідні викладачам спеціальних дисциплін ПТНЗ для успішного виконання професійних функцій, розвитку їх загальної та професійної культури.

Аналіз літератури. Проблеми самоосвіти педагога досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені А. Айзенберг, С. Батишев, Т. Волобуєва, П. Каптерев, Б. Корольов, Н. Кузьміна, Н. Логінова, Н. Ничкало, В. Пархоменко та інші. Підходи до розвитку самоосвітньої діяльності викладачів були розглянуті в працях А. Казакової, О. Олійника, В. Радкевич, І. Семенової, В. Скакуна, А. Хуторського, Л. Шевчук та ін. Формування та розвиток професійної культури досліджували В. Бенін, І. Ісаєв, І. Зарецька, Н. Кузьміна, В. Пономарьов, В. Соколова, В. Сімоненко та ін. Однак дослідженню процесу педагогічної самоосвіти, яка впливає на розвиток професійної культури викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів, приділено недостатню увагу.